

M. Carme JUNYENT (editor).

Visibilitzar o marcar. Repensar el gènere en la llengua catalana. Barcelona: Empúries, 2013.

Heus aquí un llibre que tracta un tema polèmic entorn del gènere en la llengua catalana, cosa que ja es manifesta intencionadament des de la mateixa portada, en què M. Carme Junyent opta per la forma no marcada «editor» en lloc de la que li pertoca des d'un punt de vista gramatical –vg., en aquest sentit, l'exemple 2b de la p. 53–. *Visibilitzar o marcar. Repensar el gènere en la llengua catalana* són les actes de la jornada que el Grup d'Estudi de Llengües Amenaçades (GELA), que Junyent dirigeix, va celebrar el 19.III.2010 a la Universitat de Barcelona. L'acte comptà amb una nombrosa assistència d'especialistes en la matèria, que desbordà les expectatives dels organitzadors. El motiu de la jornada era el de revisar com havien afectat la llengua catalana els diversos criteris que s'hi havien aplicat per fomentar, en termes de Gabriel Bibiloni, «aquell invent troncat anomenat “llenguatge no sexista”».

Sembla que la causant immediata de tot l'embolic va ser una de les ponents, Eulàlia Lledó, que, cinc anys abans de la jornada, havia revisat l'opuscle editat per la Generalitat *Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua* (2005). Lledó, a la intervenció que Junyent recull i servint-se d'una relació diacrònica d'exemples (p. 27-46), s'encarrega de proporcionar tot d'usos de desdoblaments, que s'adiuen a la perfecció amb la màxima que «els canvis en l'ús de la llengua ajuden a canviar [...] el lloc i la percepció de les dones en [...] el món» (p. 46), contraposada a aquella que els lingüistes solen predicar.

On hi ha el malentès de tot plegat? Es pot dir que en un error terminològic o, més ben dit, semàntic. I és que, ben sovint, s'ha substituït el mot *sexe* pel de *gènere* en molts contextos en què, en realitat, es parlava del segon. En altres termes: mentre que el sexe és un tret biològic que caracteritza els éssers vius, el gènere és una paraula que, entre altres significats, té el de categoria gramatical. El gènere, en català, només pot ser masculí (no marcat) o femení (marcat), però és absolutament arbitrari. Així doncs, no podem identificar el gènere gramatical amb el sexe: els objectes tenen gènere masculí o femení, però no són ni mascles ni femelles. L'arbitrarietat del gènere ens la demostra l'estudi d'altres llengües, les quals poden tenir, també, gènere neutre (com l'alemany) o, fins i tot –com aclareix Junyent (p. 10)–, fonamentar aquesta categoria gramatical en altres trets (animat/inanimat, o humà/no humà).

És per influència de l'anglès, una llengua sense gènere i on el masculí i el femení es refereixen al sexe –i que, per tant, és una llengua que ha desenvolupat formes

per saber, per exemple, si es parla d'un *doctor* o d'una *doctora*—, que el català ha calcat sense miraments aquest procediment. A això, s'hi afegeix el problema que l'anglès, en ser una llengua sense gènere, no en té cap de no marcat que inclogui el marcat o, pel que fa al cas, no té un masculí genèric que inclogui el femení. I aquí és on comencen els desdoblaments que tenen la seva tradició més rònega i classista. Aquests desdoblaments que s'incorporen al català tenen dos efectes fonamentals: el d'afegir una marca de femení allà on no cal o, encara més greu, el de portar la llengua a combinacions abstruses, sobretot pel que fa a la concordança de noms i complements (vg., en aquest sentit, la perla que Junyent ofereix a la p. 11).

Entre les intervencions de línia més institucional, i una de les més assenyades que recullen aquestes actes, hi ha la de Neus Nogué (p. 47-66), que, a propòsit del tema del llenguatge no sexista, se situa en una posició intermèdia, defensant que tota opció estilística que es proposi al respecte ha de complir tres requisits: ser gramatical, no atemptar contra l'economia lingüística i no provocar interpretacions no volgudes (p. 47-48). La mateixa Nogué encunya l'expressió, ben trobada, de «política d'aparador» (p. 48) per fer referència al conjunt de fórmules escrites que, amb la finalitat de no discriminar la dona tot *visibilitzant-la* a través del llenguatge, simulen construir una societat igualitària. També cal destacar les paraules de l'expresident de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, Joan Martí i Castell (p. 69-79), que repassa els canvis introduïts, respecte del *Diccionari General de la Llengua Catalana* de Pompeu Fabra, en el *DIEC* i en el *DIEC2*. En aquests darrers, pel que fa al leuari que designa càrrecs i oficis, s'hi desenvolupen formes femenines; quant a les definicions, s'hi suprimeixen expressions susceptibles d'implacar un tractament sexista o s'hi substitueix el mot *home* per un de no marcat; i, en relació als exemples, se n'hi afegeixen de nous per tal d'obtenir una representació equilibrada de l'home i la dona en el diccionari.

De totes maneres, com diu Martí i Castell (p. 74), «pretendre que cal esporgar de les llengües aquells elements que són condicionats ideològicament és fer abstracció de com es formen els idiomes». Què s'hauria de fer, per exemple, amb les expressions que provenen del món cristià, la majoria de les quals s'han lexicalitzat? ¿S'haurien d'eliminar de l'ús lingüístic expressions com *Déu meu!*, *Verge santa!*, *si Déu vol*, *Déu n'hi do!*, *per l'amor de Déu*, *tot déu*, *de cal déu*, *ser alt com un sant Pau*, *ser fariseu*, *rentar-se'n les mans (com Pilat)*, *ser un Judes*, *fer Pasqua abans de Rams* o el mateix *adéu*? Ni l'ús d'expressions de base religiosa fa més creients els parlants, ni l'ús del masculí genèric els fa més masculistes. Confondre la gramàtica amb la realitat és incorrecte: les gramàtiques són una convenció.

Estirant la corda, es pot dir que semblantment ocorre amb l'obsessió d'alguns a oposar-se al sentit genèric del terme *home* (p. 77-78). Cal recordar que, en llatí, HŌMO tenia relació amb HŪMUS («terra») i que, per tant, tenia el significat d'«ésser terrenal» (mascle o femella) per contraposició a «ésser diví». Per al sentit de mascle, es recorria a VĪR, que, en català, ha donat els derivats *viril*, *virilitat* o *virilment*. Si no s'ha de ser sexista lingüísticament parlant, ¿caldria proposar, aleshores, de l'*homo sapiens*, la versió *mulier sapiens*? I, més encara, si hom s'oposa al sentit genèric

d'home, ¿s'haurien de qüestionar, com a mínim, atès que provenen d'HÖMO i fan referència indistintament a homes i dones, les formes *hom*, *tothom* —vg., pel que fa a aquesta última, l'editorial del núm. 55 (1996) d'*Els Marges*—, *prohom*, *homenatge*, *humà*, *humanista*, *humanisme*, *humanitari*, *humanitat* i *homicidi*? Per motius similars, ¿caldria qüestionar els derivats de *pare* com *padrina*, *casa pairal*, *pàtria*, *expatriar*, *patrimoni* (el patrimoni de les dones seria el *matrimoni*?), *patrocini*, *parricidi* o *empadronar-se*?

Per arrodonir aquest tema, als textos de les actes en qüestió, caldria afegir-hi les aportacions de Gabriel Bibiloni (els articles aplegats sota el títol «Llenguatge, gènere i sexe», *L'Espira*, 21.III-25.IV.2009) i, més recentment, de Neus Nogué i Montserrat Cortès-Colomé (coordinadores del monogràfic «Sobre el gènere i el sexe en les llengües», *Caplletra*, núm. 54, 2013). El llibre de Junyent, que compta amb una reveladora introducció d'aquesta lingüista (p. 9-23), a banda de les ponències, recull un resum de les intervencions que es feren al final de la jornada (p. 139-169) —entre les quals, cal destacar una de les més estimulants, la de qui va cloure l'acte, l'enyorat Joan Solà— i, en forma d'apèndix, dos textos afegits del camp de la lingüística i l'«Acord sobre l'ús no sexista de la llengua», fruit del grup de treball, aquest darrer, que es va constituir arran de la jornada. Des d'un punt de vista normatiu, malgrat el castellanisme *desperdici* (p. 129) i l'ús semàntic dubtós del verb *abocar* (p. 143), es pot dir que és una edició bastant acurada.

El problema dels desdoblaments en català preocupa especialment quan, com afirma Junyent *off the record*, es troba ben viu a les escoles: és, per això, que, en aquest sentit, cal conscienciar els docents que formaran les noves generacions del país. Diu Jordi Puntí (p. 137), adduint exemples similars, que aquesta mena d'expressions es presten, fàcilment i literària, a una «voluntat paròdica». Això fa pensar en aquells versos de Salvador Oliva, que, a *El somriure del tigre* (1986), valent-se d'un joc de paraules mitjançant el gènere en català, feien: «un tren no pot ser el mascle d'una trena, / ni és una fila el femení d'un fil, / ni vila no designa *dona vil*, / ni mai no fan l'amor el be i la bena». Recordant, també de la mateixa dècada, el lema de la campanya de sensibilització del català que la Generalitat va impulsar sortint de la dictadura, sembla lícit que, per col·laborar amb l'idioma i eradicar-ne els usos aberrants, es recomani la lectura del llibre que Junyent acaba d'editar, exponent de la feina ben feta, el qual no va destinat exclusivament als professionals, sinó que, com la llengua, concerneix tothom.

Núria León Mercader
Universitat de Barcelona